

UN PLATOU CU STEMA DIPLOMATULUI TEODOR CALLIMACHI (DUPĂ 1865)

Sorin Iftimi

În vitrina „Galeriilor Anticariat” de pe strada Lăpușneanu, pasionatul colecționar Dumitru Grumăzescu, patronul așezământului, a expus, încă din toamna anului 2003, o interesantă piesă decorată cu stema vechii familii posesoare. Este vorba de un platou de faianță, de formă pătrată având pe spate marca atelierului, sub forma unei ștampile rotunde: „**FAIANCES PORCELAINES CRISTAUX. GRAND DEPOTE. BOURGEOIS. 21 Rue Drouot. Paris. 33 Rue S’Féréol. Marseille**”

Actualul posesor al piesei, rămas anonim, pretinde că a intrat în posesia obiectului pe filiera uneia din ramurile familiei Sturdza, fără alte precizări. Varianta nu este cu totul exclusă, dar ar fi rodul jocului imprevizibilei întâmplări. Stema reprezentată pe mijlocul platoului ne spune o cu totul altă poveste.

Dar iată mai întâi o descriere a acestui blazon: scut de formă compozită¹, despicat; în prima partițiune un arc încordat, săgeata fiind așezată în pal, cu vârful în jos; pe săgeată este încolăcit un șarpe. În cea de-a doua partițiune, pe un câmp hașurat vertical, trei stele cu șase colțuri, dispuse orizontal, în fascie. Scutul este așezat pe un mantou princiar, încoronat cu o coroană de asemenea de rang princiar. Deși întreg desenul este realizat monocolor, cu albastru, pe fondul albul-gălbui al faianței, avem și o indicație cromatică: hașurile verticale din partițiunea secundă, reprezentând, potrivit codului artei heraldice smalțul roșu.

O stemă absolut identică a fost reprodușă de Dan Cernovodeanu, în cunoscuta sa sinteză de heraldică românească². Sursa indicată de autor este un album franțuzesc de monograme, aflat în colecțiile Academiei³. În privința identității ei, singura indicație este că aparține familiei Callimachi. La fel și în *Armorialul* lui Traian Larionescu, unde, în plus, sunt indicate culorile (prin hașuri): mobile roșii pe câmp de argint, pentru Callimachi și stele de aur pe roșu pentru Moruzzi⁴.

¹ Având partea inferioară acolată, ca la scutul de tip francez modern, pe când partea superioară colțurile sunt ieșite în afară, ca la cel de tip englez.

² Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 363, fig. 2. Poate că noua ediție a lucrării, policromă, va da o reproducere în culori a stemei. Autorul reproduce, pe aceeași planșă (fig. 1), și o stemă simplă a familiei Callimachi, foarte frumos realizată grafic, după Eugénie Rizo-Rangabé, *Livre d’Or de la Noblesse phanariote*, Athènes, 1892, p. 11. Vezi și Emanuel Hagi-Mosco, *Steme boierești din România* [album heraldic], București, 1911]8.

³ A. Lenègre, *Album de monogrammes*, Paris, f. d., partea II, p. 42, fig. 4 (BAR, Cabinetul de stampe, I- 10 313).

⁴ Traian Larionescu, *Armorialul Moldovei de Sus*, București, 1977, vol. II, planșa 88, fig. 842. Credem că pornind de la această stemă, autorul o compune culorile stemei simple a Calimăcheștilor (vezi *ibidem*, planșa 87, fig. 841) ceea ce este discutabil, întrucât în stema compusă putem să avem de-a face cu un joc de culori, dintr-una într-alta, deci cu un artificiu

Ceea ce permite să aflăm mai multe despre proveniența acestui obiect, și eventuala sa valoare istorică, este tocmai faptul că nu avem de-a face cu o simplă stemă Callimachi. De fapt, scutul despicat este folosit adesea pentru *steme de alianță*. Dacă în prima partițiune avem într-adevăr stema familiei Callimachi, în cea de-a doua recunoaștem *stema familiei Moruzzi*: pe câmp roșu, trei stele de aur, cu șase colțuri, așezate în fascie⁵. Este, deci o stemă de alianță matrimonială, ilustrând căsătoria unui bărbat din familia Callimachi cu o femeie din familia Moruzzi.

Privind arborele genealogic al familiei Callimachi, observăm că nu au existat decât două asemenea cazuri:

a) Cel dintâi este acela al lui **Ioan Callimachi** (1781-1821), dragoman al flotei otomane și apoi, din 1807, mare dragoman al Înaltei Porți, care a fost decapitat din ordinul sultanului, la 1821, cu ocazia reprimării mișcării eteriste, la vârsta de doar 40 de ani. El aparținea ramurii principale, domnești, a familiei. Ioan era fiul lui Alexandru vodă Callimachi (1795-1799) și fratele mai mic al lui Scarlat Callimachi vodă. Bunicul lui era Ioan vodă Callimachi (1758-1860), de asemenea domn al Moldovei. Beizadea Ioan fost căsătorit cu domnița Ruxandra, fiica lui **Constantin Moruzzi** vodă, cu care a avut patru fete și doi băieți, născuți între 1808 și 1818⁶. Mariajul a avut loc, deci, pe la 1807. În eventualitatea în care îi atribuim lui blazonul de pe platou, ar trebui să admitem că stema, și deci obiectul, se datează între 1807 și 1821, ceea ce este cam timpuriu. Dealtfel, el a trăit aproape numai la Constantinopol, unde avea și un luxos palat. Capitala Imperiului Otoman nu era mediul potrivit în care un înalt funcționar al Statului să afișeze steme occidentale, heraldica fiind un fenomen eminent creștin, născut tocmai în vremea Cruciadelor anti-islamice.

Fiii beizadelei Ioan Callimachi, Alexandru (1817-1873) și Grigore (1818-1875) după sfârșitul tragic al părintelui lor, s-au stabilit în Rusia, unde s-au căsătorit și unde au servit ca ofițeri în armata țaristă. Ei au dat naștere ramurii rusești a familiei. Stema de pe platou nu indică, prin nici un element, o legătură cu heraldica rusă, care ar fi putut să pună obiectul în legătură cu ei.

b) Al doilea caz se referă la **Teodor Callimachi** (1836-1894), căsătorit cu Zenaida, fiica vornicului Alexandru Constantin Moruzzi. Acesta aparținea ramurii cadete (secundare), negrecizate, a familiei Callimachi, din care nici un reprezentant nu a urcat pe tronul domnesc⁷. El era fiul marelui vornic Alexandru Callimachi (1781-1837) și al Mariei, fiica postelnicului Ioan Cuza, fiind născut la Stâncești-Botoșani, principala reședință a familiei, la 4 ianuarie 1836. Teodor și-a făcut studiile la Paris, cele secundare la liceul Saint-Barbe, iar cele superioare la Facultatea de Drept. Revenit în Moldova, a ocupat posturi însemnate în domnia lui Grigore Al. Ghica, făcând parte din generația reformatoare, alături de Negri, M. Kogălniceanu și

grafic și nu cu niște culori moștenite, sigure. Stema simplă a familiei Callimachi, fără a indica smalțurile, este reprodusă, în același volum, și în planșa 122, fig. 1148.

⁵Cf. Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 369, fig. 4-6.

⁶Vezi A.D. Xenopol, *Istoria și genealogia casei Callimachi*, București, 1897, p.183-185, și arborele genealogic din anexă.

⁷*Ibidem*, p. 195-198.

Anastasiu Panu. La vârsta de 28 de ani, Teodor s-a căsătorit cu Zenaida, fata lui **Alexandru Moruzzi** de la Zvoriștea din districtul Dorohoi (la 9 mai 1865)⁸ și a Pulheriei (n. Rosetti), cu care a avut doi băieți și trei fete. Copii sunt născuți prin toată Europa, unde părinții au ajuns după răsturnarea lui Cuza vodă: Ralu, la Nisa (1867); Zenaida⁹, la Neapole (1870); Smaranda, la Viena (1871); Ioan, al Geneva (1880) și Alexandru, la Zvoriștea (Dorohoi). La conacul de la Stâncești a căutat să adune, pe tot timpul vieții sale, o însemnată colecție de cărți vechi, documente, monede, care să servească celor ce aveau să se ocupe cu scrierea istoriei țării. A murit la această străveche reședință a familiei, la 7 aprilie 1894.

*

Chiar dacă, la prima vedere, însemnele princiare, coroana și mantoul, păreau a indica un comanditar de rang domnesc, înclinând spre beizadea Ioan Callimachi, o analiză mai atentă a personajului și a împrejurărilor vieții sale elimină această variantă. De altfel, numeroase familii boierești din Moldova au inclus, în secolul XIX, aceste însemne în stemele lor, fără ca să fi avut înaintași încoronați.

Din datele prezentate, rezultă că stema de pe platoul de porțelan poate fi atribuită doar celui de-al doilea personaj, **Teodor Callimachi**. El putea comanda un obiect cu blazon având acest conținut doar după anul 1865 (cel mai probabil chiar în acest an!), când a încheiat căsătoria cu o reprezentantă a familiei Moruzzi. Prin el și prin fiii săi familia Moruzzi din Moldova a putut trece pragul anului 1900, descendenți celeilalte ramuri, domnești, stabilindu-se în Rusia, după 1821. Xenopol arăta că, în vremea sa, Alexandru („șeful casei” Callimachi) și fratele său mai mic, Ioan Callimachi, erau singurii reprezentanți ai acestei familii în Moldova. *Dreptul la mantia și coroana princiară* din stemă poate fi justificat prin faptul că, pe linie maternă, aceștia descindeau din Ioan Teodor Callimachi vodă: mama lor, Zenaida, era fiica lui Alexandru Moruzzi, nepoata domniței Ralu Mavrocordat și strănepoata domniței Maria Callimachi, care era fiica voievodului amintit¹⁰. Dacă urmărim ascendența princiară a pe linia Zenaidei Moruzzi, soția lui Teodor Callimachi, putem constata că ea este strănepoata lui Alexandru vodă Moruzzi și răs-strănepota lui Constantin vodă Moruzzi, care au domnit atât în Moldova cât și în Țara Românească, spre sfârșitul secolului XVIII¹¹. Bunica pe linie paternă a Zenaidei Moruzzi era domnița Ralu, fiica lui Alexandru vodă Mavrocordat (“Delibei”) și nepoata lui Constantin vodă Mavrocordat¹². Înrudirile de mai sus arată că prezența însemnelor princiare în stema de pe platoul lui Teodor Callimachi nu este întâmplătoare ci are o

⁸*Ibidem*, p. 198. Zenaida era născută la 16 iulie 1840. Ea a fost botezată de domnița Ralu Moruzzi (vezi p. 303)

⁹Potrivit lui A.D. Xenopol, aceasta avea să se căsătorească, la 1897, cu un “Dimitrie, conte de Roma” (*Ibidem*, p. 198).

¹⁰*Ibidem*, p. 199 (vezi spița genealogică de aici).

¹¹M.D. Sturdza, *Dictionnaire historique et généalogique des grandes familles de Grèce*, Paris, 1983, p. 353-360. Vezi și spița genealogică întocmită de Paul Cernovodeanu, anexată la tratatul academic de *Istoria românilor*, vol. VI, București, 2002.

¹²*Ibidem*, planșa cu arborele genealogic al familiei Mavrocordat.

legitimitate reală, chiar dacă aceasta vine mai mult pe linia rudelor soției sale. Aceasta și explică mândria cu care el afișează ambele steme reunite, și nu doar vechea stemă a familiei sale.

*

Monografia lui A.D. Xenopol, dedicată familiei Callimachi și care se bazează în mare parte pe documente păstrate în arhiva lui Alexandru, fiul lui Teodor Callimachi, are pe frontispiciu o stemă diferită a familiei: scut francez modern, scartelat, având în cartierele 1, 4, pe roșu, capul de bour al Moldovei, de aur, iar în cartierele 2, 3, pe azur, acvila Țării Românești, din același metal; peste tot, în ecuson de argint, stema veche a familiei Callimachi, arcuș și săgeata, ambele de culoare neagră, iar șarpele încolăcit este redat de aur; scutul este timbrat de o coroană princiară tipică, având bordură de hermină; ca suporturi sunt prezenți doi stejari dezrădăcinați, de culoare naturală (coroană verde, tulpină maro); sub scut, un arabesc vegetal, de aur, susține o eșarfă albastră cu deviza familiei, scrisă cu litere negre: **TIMERE AUT MUTARE SPERNO**¹³

În această formulă, în care stema familiei Moruzzi nu mai este înfățișată explicit, reprezentarea stemelor reunite ale Moldovei și Țării Românești se bazează tot pe strămoșii Zenaidei, Moruzești și Mavrocordați, care au domnit în ambele principate. Stema aparține tot lui Teodor Callimachi, deși e diferită de aceea de alianță, de la 1865. Știm acest fapt datorită *ex-librisului* heraldic aplicat pe cărțile din biblioteca de la Stâncești, pe care se află atât inscripția **“EX LIBRIS BIBLIOTHECAE STINCESTENSIS”**, cât și numele posesorului: **“TEODORI CALLIMACHI”**¹⁴.

În varianta color, aflată pe arborele genealogic din anexa lucrării lui Xenopol, toate aceste elemente heraldice sunt așezate pe o mantie princiară, roșie căptușită cu hermină, având franjuri de aur; mantoul este timbrat de o coroană, de asemenea princiară.

Elementul care încadrează cronologic această a doua stemă a familiei este reprezentat de *cei doi stejari*. Aceștia provin din stema ținutului Orhei, așa cum a fost ea stabilită încă de la 1826, se pare¹⁵. Se știe că membri familiei, ca și istoricii care s-au ocupat de această problemă, considerau ca loc de origine a familiei Callimachi, localitățile Dorna și Câmpulungul din ținutul Sucevei. Cel care a venit cu o altă părere este Alexandru Papadopol-Callimah, care avansează ipoteza originii orheiene a

¹³ Această stemă este reproducută și de Traian Larionescu, *op. cit.*, vol. I, planșa 17, fig. 207, cu indicarea culorilor.

¹⁴ Cf. Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 363, fig. 3.

¹⁵ Pentru stema ținutului Orhei vezi Silviu Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău. 1998, p. 38, 41. Idem, *Heraldica Chișinăului: trecut și viitor*, în “Pergament” Anuarul Arhivelor Republicii Moldova, I, 1998, Chișinău, p. 112 (în prezent, județul Orhei are reședința administrativă la Chișinău).

familiei¹⁶. El se baza pe o mărturie a cronicii atribuite spătarului Ioan Canta, precum și pe două morminte Callimachi de la mănăstirea de călugărițe Ciuhurul, de la ținutul Orhei: cel al monahiei Pelaghia, doamna lui Ioan Teodor Callimachi și cel al unei fiice a acesteia. Xenopol respinge ideea, arătând că cele două femei din familie au fost înmormântate la ținutul Orheiului nu pentru că acolo ar fi fost baștina familiei, ci pentru că, întâmplător, erau călugărițe la acea mănăstire. Opinia sa a făcut, autoritate în epocă, făcând ca cea exprimată de Papadopol-Callimah să rămână una singulară¹⁷. Totuși, ideea acestuia din urmă a stat la baza concepției celei de-a doua variante a stemei Callimachi. Rezumativ, se observă că discursul heraldic al stemei de pe frontispiciul cărții contrazice demonstrația asupra originii familiei Callimachi, pe care Xenopol o face în paginile lucrării.

*

În concluzie, putem spune că platoul care a făcut obiectul acestei analize și despre care am stabilit că a aparținut lui **Teodor Callimachi**, are o încărcătură istorică deosebită prin faptul că acesta era, prin mama sa, Maria Cuza, *văr drept cu Alexandru Ioan Cuza*, domnul Principatelor Unite¹⁸. Cuza l-a trimis în delicata misiune la Constantinopol, împreună cu C.Negri, pentru a obține recunoașterea unirii administrative și legislative a Principatelor de către Imperiul Otoman. Misiunea a fost încununată de succes, firmanul, purtând data de 4 decembrie 1861 (stil nou), fiind predat lui Negri. La 6 decembrie, acesta îi scria lui Alexandru Ioan Cuza *că-i trimite firmanul prin secretarul Agenției Române de la Constantinopol, Teodor Callimachi*, cu primul vapor¹⁹. Deci Teodor Callimachi a fost mesagerul care a adus în țară acest prețios document prin care sultanul recunoștea faptul împlinit, Unirea, chiar dacă numai pe timpul domniei lui Cuza. În anii următori, la 13/25 martie 1863, când s-a înființat reprezentanța diplomatică a României în Serbia, la Belgrad, cel dintâi titular al noului post diplomatic al fost același Teodor Callimachi, care va rămâne în funcție până la sfârșitul domniei vărului său²⁰. După 1876, a luat parte la diverse legislaturi, ca liberal²¹.

¹⁶Al. Papadopol-Calimah, *Schiță istorică despre orașul Botoșani*, în „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, tom VIII, p. 143 (*apud*, A.D. Xenopol, *op. cit.*, p. 15-16).

¹⁷Recent, domnul Ștefan S. Gorovei a demonstrat că familia Callimachi își are, totuși, rădăcinile mai îndepărtate în zona Orheiului.

¹⁸Pentru personalitatea sa vezi capitolul *Teodor Callimachi* din lucrarea istoricului Dumitru Vitcu, *Diplomații Unirii*, Ed. Academiei, București, 1979, p. 230-242 (cu o foto la p. 236. fig. 11).

¹⁹Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. II, Chișinău, Ed. Universitas, 1992, p. 113.

²⁰*Ibidem*, p. 148.

²¹Cf. Octav-George Lecca, *Familiele boierești române* (cu adnotări de Mateiu Caragiale), ed. Alexandru Condeescu, București, 1999, p. 177. Deși a activat ca liberal, după amintita dată, nu găsim, din păcate, date despre el la Mihai Sorin Rădulescu, *Elita liberală românească (1866-1900)*, București, 1998, 303 p.

Din mai multe puncte de vedere, sprijinite de acest succint medalion biografic, piesa, acum cu o identitate redobândită, merită să fie achiziționată și expusă într-un muzeu public, ea nefiind un simplu obiect de artă decorativă, ci având o valoare memorială incontestabilă.

A PLATTER WITH THE BLAZONRY OF THE DIPLOMAT THEODOR CALLIMACHI (AFTER 1865)

SUMMARY

The platter which made the object of this analysis and which we ascertained that belonged to Teodor Callimachi, has special historic charge through the fact that this was, through the fact that this was, through his mother Maria Cuza, right cousin with Alexandru Ioan Cuza, the lord of the United Princedoms.

From many points of view, sustained by this short biographic medallion, the piece, now with an identity recovered, it is worth to be purchased and exposed in a public museum, not as a simple object of decorative art, but having an absolute memorable value.

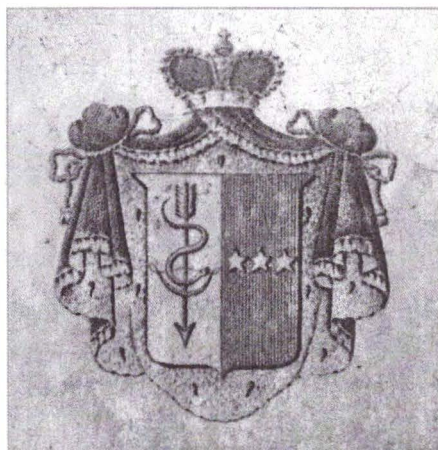

Fig. 1 Detaliu stema Teodor Callimachi

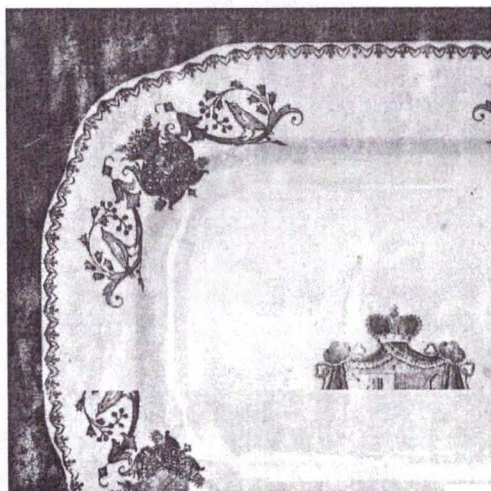

Fig. 2 - 3 Platou Callimachi / Stampa platou Teodor Callimachi